

РЕЦЕНЗИЯ

за конкурса за професор по Свещено писание на Новия Завет

с единствен кандидат доц. д-р Емил Трайчев Стоянов

Рецензент: проф. дфн Искра Христова-Шомова

Кандидатът участва в конкурса с една книга (хабилитационен труд, под печат в Университетското издателство „Св. Климент Охридски“), 28 научни статии и студии на български и английски език, три превода и 15 научни доклада от национални и международни конференции. В списъка на публикациите му са посочени и други статии, но тъй като не са приложени, не могат да бъдат рецензирани. Научните му приноси са в областта на библейската история, екзегетиката, тълкуванията на Новия завет в светлината на проблемите на съвременното общество и глобализацията, християнска етика и социология, история на богословието.

Най-съществен е приносът в неговия хабилитационен труд, озаглавен „История на епохата на Новия Завет“, който е под печат в Университетското издателство. Обхватът на труда надхвърля значително тематиката, заявена в заглавието, защото историческиото изследване се простира от зората на еврейския народ, от времето на патриарсите, до разрушаването на еврейския храм след въстанието на Бар Кохба. В труда е проследена историята на възникването и формирането на еврейския народ, на ранните му номадски странствания, връщането му от египетския плен и заселването му в Ханаан, историята му на пребиваване в Палестина, сложните му взаимоотношения със съседните племена и народи и с големите империи, в чиято сянка евреите винаги са живели, както и взаимоотношенията на различните колена и по-късни формации на този народ помежду им. Разгледана е както борбата за политическо оцеляване на държавата Израил, а по-късно на Юдея, така и борбата за съхраняване на вярата и за опазване на преданието на отците, проследено е създаването и разрастването на еврейската диаспора, нейната роля в историята и в духовните търсения и постижения на еврейския народ, ролята на Храма и на институцията на Синагогата в драматичната история на евреите. На широк исторически фон е очертана политическата и духовната среда, в която живее и проповядва Христос, като са открити предпоставките, които довеждат до появата на новото учение. В изследването са използвани значителен брой изследвания и извори на български, руски, гръцки, латински, английски, френски, и немски. Библиографията в края на труда, систематизирана по тематика (извори, карти, речници, студии и монографии) е респектираща.

Трудът има няколко ценни качества, с които ще бъде много полезен за българските читатели. Първо, събитията от свещената история са описани обстойно, въз основа на голям брой исторически свидетелства и на много широк исторически фон, така че всяко от тях да може се осмисли в контекста на историческата обстановка в световен мащаб. Така библейските събития не остават изолирани сами за себе си, а намират обосновка в историческия момент, в който се развиват. Често на пръв поглед неочаквани и привидно произволни събития, каквото е например желанието на евреите да имат цар, намират ясно и логично обяснение в контекста на историческата обстановка от IX-VIII в. пр. Хр. Важни са широките познания на автора върху историята и динамиката в развитието на големите империи, които слагат своя отпечатък върху съдбата на малките народи, влезли във взаимоотношения с тях.

Второ, в труда е отчетена ролята на отделните личности в историята, направени са портрети на най-важните и най-ярките от тях, като особено място е отделено на представителите на Хасмонеиската династия, към която авторът има специално пристарстие. Така пред читателя изпъква картината на събитията не само като местене на армии, а като човешки съдби и личностни изяви. Трето, много ценно качество на труда е това, че за всяко историческо събитие са посочени изворите, от които е почерпена информация за него.

Четвърто, важно е това, че авторът отделя специално място на еврейската диаспора, начина на нейното формиране и разсейване из средиземноморския свят, на нейните водачи и на мястото на еврейските общини в политическия, социалния и духовния живот на съответните държави. Тази диаспора е естествената среда, в която по време на апостолите ще се разпространява Благата вест.

Пето, в труда е очертана историята и на тези еврейски колена, които остават извън Юдея, тяхното смесване с различни племена и народи, създаването и съществуването на градове и държави, които са свързани с юдейския народ по традиции и вяра и в същото време са в сложни политически отношения с него, често в съперничество и вражди. Така се изгражда картината на политическата и етническата обстановка, в която се ражда новото учение и в която проповядва Спасителят.

Шесто, дадена е жива и динамична картина на Римската империя и народите, които я населяват, засегнати са (макар и не подробно) и духовните течения в елинистичния Рим, а това е средата на различните народи, сред които ще проповядва апостол Павел, който нарича себе си „апостол на езичниците” (Деян 13:47), среда, която вече е узряла, за да бъде посято в нея семето на християнството, да изкласи и да

даде плод – отците на Църквата. Трябва да се посочи също, че трудът е написан живо и увлекателно, четете се с лекота и с интерес, като авторът по деликатен начин често е успявал да изрази и собственото си отношение към личностите и събитията, без да го натрапва на читателя и без да излиза от обективния тон на историческото повествование. Имам препоръка към автора да продължи изследванията си в тази област, като се задълбочи повече в духовните процеси, които протичат преди и по време на появата на християнството. Този труд представя събитийната страна на историята, но не по-малко интересна е идейната и духовната ѝ страна, които не са предмет на предлаганото изследване. Самият автор в справката за приносите сякаш дава заявка за продължаване на работата си тъкмо в тази насока.

Другите области, в които са приносите на доц. Емил Трайчев са в няколко посоки. Смятам за много приносни неговите публикации и доклади във връзка със съвременните предизвикателства пред християнското богословие. Той излиза от предпоставката, че богословието винаги трябва да е съобразено с историческия момент, със социалната система и обстоятелствата, при които личността живее и се реализира. Съвременният човек има изключително голям достъп до всякакъв вид информация и вярата му е необходима като опора за правилен избор в сложния глобализиран свят. Доц. Трайчев е сред тези богослови, които правилно разбират, че е необходимо специално знание и предварителна подготовка за светския човек, за да разбере и осмисли сложния ритуал, който се извършва в храма. Той сполучливо отбелязва в своята статия „Свещеното писание и светът днес“: „Някога богослужението помагало да се разберат трудовете на богословите, днес книгите на богословите помагат да разберем богослужението” (с. 112). Това определя значението на съвременната екзегетика и на изследванията по библеистика, необходимостта на днешния човек да навлезе в историята на Свещеното писание, на библейските личности и събития. Същевременно доц. Трайчев изтъква и ролята на проповедта в храма.

В своите публикации изследователят отделя специално място и на въпроса за семейството и любовта в живота на днешния човек. Като отличен познавач на новозаветното слово, в чийто дълбок смисъл е вникнал, той тълкува значението на семейството в духа на новозаветното предание, като цитира св. Йоан Златоуст, който в тълкуванията на Павловото послание до Ефесяни нарича семейството „малка църква”. Изследователят посочва съществената роля на семейството не само за социалната стабилност, а преди всичко за въздигането на личността, като казва, че „семейството е

стрежеж, възходжане към Царството Божие” (в статията „Християнският брак и семейство в съвременния плуралистичен свят”, с. 11).

В други свои статии и доклади доц. Трайчев се спира на актуални въпроси, свързани с вярата и духовното извисяване на съвременния човек, на ролята на Православната църква в съвременна България като членка на Европейския съюз. В тези свои публикации авторът демонстрира богата ерудиция и отлично познаване на църковното предание, но важно е, че той използва знанията си не просто за да поставя цитати от църковни авторитети тук и там, а за да осмисли съвременния момент, като открива онези думи в Евангелието и Апостола и в трудовете на техните тълкуватели, които се отнасят до проблемите на съвременното общество. Особено актуално и съвременно звучат някои от изразите в посланията на апостол Павел.

В своята студия „Приноса на светите отци и учители на Църквата в тълкуването на Свещеното Писание на Новия завет” той проследява етапите в тълкуването на Свещеното Писание, видовете екзегеза, теченията и тенденциите в богословието през различни периоди от времето на светите отци до наши дни. В неговото изследване проличава задълбочено познаване на писанията на светите отци от ранните векове на християнството (св. Кирил Йерусалимски, св. Василий Велики, св. Йоан Златоуст и пр.), но също така и трудовете на богословите от XIX и XX в., съвременните богословски школи. В изследването са разгледани обстойно видовете екзегеза, техните предимства и недостатъци, като се отбелязва нуждата от хармония и равновесие между алегоричното или мистично (александрийско) и историческото или типологично (антиохийско) тълкуване, за да доведе екзегезата до духовно съзерцание. Много задълбочена е и неговата студия „Измеренията на човека според св. Йоан Златоуст”. В нея той разглежда преди всичко тълкуванията на великия отец върху Павловите послания, като допълва и развива тези тълкувания и въз основа на тях сам разкрива смисъла на апостолското слово. В тази статия проникновено са разяснени думите на апостол Павел, които се отнасят до човешкото тяло и неговата подвластност на смъртта, като е показано, че тялото само по себе си не поражда нито грях, нито смърт и че е въпрос на свободен избор да се използва тялото за порок или за добродетел (с. 48). По-нататък той акцентира върху потребността на душата от слово, подобно на потребността на тялото от хляб, и върху главната отличителна особеност на човешката душа – нейната духовна енергия.

Трудовете на доц. Емил Трайчев са написани с точен език, с ясно изведени тези и добре формулирани изводи, те показват задълбочено познаване на Свещеното

Писание и на трудовете на светите отци, както и богата ерудиция в областта на богословието и библейската история. Неговите изследвания не са самоцелни, а са обърнати към съвременността, към нуждите на днешното богословие и към проблемите на човека от XXI век. Той съчетава научния интерес на изследователя със съпричастността към личността и нейните проблеми на проповедника. В приносите на доц. Трайчев към изследването и популяризирането на богословската мисъл са и неговите преводи на значителни богословски трудове, сред които са два тома съчинения на Георгий Флоровски.

Доц. Емил Трайчев участва и в няколко национални и международни проекта. Някои от тях са насочени към преводи и коментари на Библията и на значителни богословски трудове („Мистагогия” на св. Максим Исповедник) или към библеистични исторически и археологически изследвания. Други са насочени към социалните проблеми на съвременното общество, такъв е проектът за християнското семейство. Той участва и в редица международни проекти по преподавателска мобилност с лекции в Швейцария и Германия.

Доц. Трайчев има близо 20 години стаж като преподавател в Богословския факултет, където води задължителни и избираеми курсове на бакалаври и магистри, бил е научен ръководител на дипломанти и докторанти. Има богат административен опит като ръководител на катедра, заместник-декан, декан, член на Факултетски съвет и на Академичен съвет, член на специализирани научни съвети.

Въз основа на изследователските приноси в трудовете на доц. Емил Трайчев, както и на неговия опит като преподавател и научен ръководител, препоръчвам да му бъде присъдено научното звание „Професор по Свещено Писание на Новия Завет”.

14.02.2012

(Успение на св. Кирил Философ)

Рецензент:
(Искра Христова-Шомова)